

Рецензії та бібліографія

Ю.А.Хоптяр

Байдич В. Г. В боротьбі за віру: римо-католицька церква в Україні (середина 1940-х – перша половина 1960-х рр.) [Текст] : [монографія] / В. Г. Байдич; Держ. архівна служба України, Держ. архів Хмельн. обл., Хмельн. обл. орг. архівістів та дослідників Поділля “Поклик віків”. – Хмельницький : Мельник А. А., 2014. – 479 с. – (Праці Держ. архіву Хмельн. обл.). – Бібліогр.: с. 207-243.

Україна, ставши на шлях становлення та розвитку дійсно суверенної і незалежної держави, неухильно орієнтується на визнані світовою спільнотою демократичні та гуманістичні за своїм змістом і спрямованістю міжнародні стандарти. В умовах сьогодення розвиток держави має будуватися на глибоких знаннях історичного минулого, злагоді, організації і здійсненні діяльності органів і посадових осіб у повній відповідності з правовими настановами. Важливого значення, в зв'язку з цим, набуває переосмислення історичного минулого, врахування уроків історичної правди.

З огляду на це дослідження В.Г.Байдича “В боротьбі за віру: римо-католицька церква в Україні (середина 1940-х – перша половина 1960-х рр.)” є надзвичайно актуальним, оскільки виказана проблематика підлягає певній переорієнтації у підходах та інтерпретаціях.

В роботі автор комплексно і ґрунтовно здійснив висвітлення зазначеної проблеми. Даний аргумент проглядається із чіткої структури рецензованого дослідження, що побудоване відповідно до складного плану і включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки, іменний та географічний покажчики.

Для досягнення поставленої мети та завдань важливе значення має вірне обрання методів дослідження. Автор з цим завданням впорався, оскільки дослідження проблеми здійснювалося на принципах історизму, об'єктивізму з урахуванням ціннісного виміру, системності та структурної функціональності. В ході дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні історичні методи: узагальнення і систематизації, порівняльного аналізу, системно-функціонального дослідження та інші.

Дана праця виконувалася в умовах свободи наукового пошуку, тобто інтелектуальної автономії – незалежно від політичних, релігійних, ідеологічних авторитетів. Автор намагався чітко аргументувати свою позицію, подаючи надійні та достовірні факти, при цьому пояснюючи той контекст, з якого ці факти взяті. Зрозуміло, що на рівні інтерпретацій історична реконструкція не може бути стовідсотковим відтворенням минулих подій, тому наукова об'єктивність історика має ціннісне навантаження. Неможливо відтворювати історію на принципах ціннісної нейтральності: випадок такого етичного релятивізму у межах радикального постмодернізму демонструють сучасні політики Росії. Потрібно розуміти, що образ реальності кожного з нас просякнута історичними уявленнями, тому репрезентація реальності, створена інтелектуалами, руками політиків та військових перетворюється на саму реальність. Отже, визнання поваги до прав і свобод людини та громадянина, унікальності історичних процесів кожного народу, рівноцінності їх культур, прав на самовизначення стали, як видно з дослідження, базовими цінностями для автора.

Безумовно позитивним здобутком тривалої роботи є те, що автор вперше здійснив вдалу спробу комплексного висвітлення життя римо-католицької церкви в Україні за антицерковної партійно-державної політики, а також відносин між римо-католицькою церквою і владою у середині 40-х – першій половині 60-х рр. ХХ ст. В монографії на основі широкої документальної бази, значна частина якої вперше вводиться до наукового обігу, досліджується проблема римо-католицької церкви в Українській РСР у контексті державно-церковних відносин в СРСР. Одночасно, залучивши значний масив архівного, документального матеріалу, чисельні монографічні роботи авторів ХХ–ХХІ ст., статистичні матеріали, періодичну пресу, автору вдалось створити ґрунтовне та суцільне полотно відповідного історичного процесу у визначений період. Джерелознавчу базу роботи склали джерела кількох видів. До першого увійшли історичні праці, які є не лише історіографічним джерелом, але й історичним джерелом. Викладені в них факти несуть цінну інформацію щодо процесів та подій, історичних осіб та їх діяльності. Одночасно потрібно ретельно інтерпретувати такі джерела з точки зору критичного аналізу їх змісту, їх достовірності, особливостей авторських тлумачень, впливу на них оточуючого світу та, у нашому випадку, ідеологічних вподобань та конструкцій.

Окремим видом історичних джерел стали мемуари та спогади учасників подій. Вони дозволяли встановити чисельні факти, що не відобразилися в інших видах джерел, але мали серйозне значення для реконструкції подій. Мемуарам та спогадам властива суб'єктивність, тому здійснювався критичний аналіз їх достовірності з встановленням місця, яке займали автори у історичних подіях, їх обізнаності з ними. Інформація, що міститься у цих джерелах, обов'язково порівнювалася з іншими відомостями.

Оскільки методологія дослідження спрямована на аналіз діяльності РКЦ, автор протягом кількох років виявляв та опрацьовував архівні матеріали семи архівів України: Центрального державного архіву вищих органів влади та управ-

ління, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, державних архівів Вінницької, Житомирської, Івано-Франківської, Тернопільської та Хмельницької областей.

Слід зазначити, що вивчення істориками, у тому числі автором нових документів з розсекречених архівних справ дозволяє стверджувати, що дослідження різних пластів історіографії питань партійно-державної політики щодо релігійної церкви в СРСР і, зокрема, в УРСР, передусім РКЦ від середини 1940-х рр. і до середини 1960-х рр. відкрили перспективу реконструювати основні напрями цієї політики відносно РКЦ, внутрішні та зовнішні фактори, що впливали на цю політику.

В зв'язку з цим автор слушно зазначає, що визначальним у формуванні ставлення керівництва країни до РКЦ були складні, позадипломатичні відносини між СРСР і Ватиканом. Керівний центр світового католицизму, якому підпорядковувалися і українські католики, правлячий режим сприймав як активний антикомуністичний чинник, що діяв від імені західних держав і мав на меті підірвати довіру віруючих в середині країни до радянської влади, зменшити результативність її впливу на суспільство, а відтак і послабити позиції лідера світового комунізму. Влада намагалася реалізувати різні антиватиканські проекти (створення так званої Римо-католицької автокефалії, зменшення чисельності і активності священиків РКЦ), які не досягли своєї стратегічної мети – встановлення повного контролю за життям радянських римо-католиків з боку держави, розриву зв'язків цієї церкви з Ватиканом.

Потрібно підкреслити, що в роботі звертається особлива увага на становище РКЦ в українських землях під час “хрущовської відлиги” (1953–1957 рр.) та вплив політики лібералізації на життя РКЦ у зазначений період. Крім того, в дослідженні знайшла своє відображення також діяльність РКЦ у період нової антирелігійної кампанії радянського режиму у 1958 – першій половині 1960-х рр.

Неприхований інтерес викликають наведені у праці узагальнені матеріали у висновках про те, що загалом приклад виживання, який подала РКЦ в Україні під час репресій, переслідувань і адміністративного тиску з боку радянського партійно-державного апарату у вказаний період, засвідчив, з одного боку авантюризм і утопічність авторитарної радянської комуністичної пропаганди на побудову суспільства без релігії, злочинність радянської практики з втілення в життя цих ідей, а з іншого – колосальну витривалість і жертвовність римо-католиків України в боротьбі за свої права.

Не може не звернути на себе увагу яскравий ілюстративний матеріал. Значна кількість фотодокументів надає роботі особливого колориту, привертає мимовільну увагу. Серед такого матеріалу розташовані як сучасні фото, так і унікальні, раритетні знімки, що ніби трансформують глядача у ті часи, робить його учасником подій.

Важливим моментом у рецензованому виданні виступає ще й те, що воно має не тільки науково-публіцистичний характер, але й довідниково-інформаційний. Такий стан речей дозволяє широко застосовувати роботу в умовах сього-

дення, в практичній площині активом як центральних, так і місцевих органів влади.

Загалом робота виконана на високому рівні є корисною і своєчасною. Дане видання зацікавить досить широкий загал читачів, всіх хто цікавиться вітчизняною історією. В цілому монографія В.Г.Байдича відповідає вимогам, що висуваються до робіт такого ґтибу, вміщує ряд елементів наукової новизни, є корисною і своєчасною.

Ю.А.Хоптяр

Васильєв В. Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр-субцентр влади (1917–1938) [Текст] : [монографія] / Валерій Васильєв ; НАН України, Ін-т історії України. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2014. – 375 с.

В період проголошення та становлення незалежної України, історичною наукою звертається особлива увага на об'єктивне та всебічне висвітлення процесів, пов'язаних з вітчизняною історією. Переосмислення існуючої творчої спадщини дослідниками різних шкіл і напрямків, введення до наукового обігу нового джерельного матеріалу, сприяє всеохоплюючому аналізу історичних процесів. Розбудова суверенної держави передбачає діяльність спрямовану на створення об'єктивної історичної правди, вимагають глибокого розуміння вітчизняної історії.

З огляду на це дослідження В.Ю.Васильєва “Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр-субцентр влади (1917–1938)” є надзвичайно актуальним, оскільки вказана проблематика підлягає певній переоцінці у підходах та інтерпретаціях.

Рецензована монографія виявилася досить комплексним та ґрунтовним дослідженням. Чітка структура роботи, що побудована відповідно до складного плану і включає вступ, сім розділів, висновки, список використаних джерел та літератури, дозволяє досягти визначеної мети та завдань.

Методи дослідження робіт такого ґтибу відіграють визначальне значення для досягнення поставленої мети та завдань, тому автор їх ретельно добрав. Від так основним методом дослідження було обрано аналіз інтерактивних дій, персональних та інституційних конфліктів у відносинах центр-субцентр влади у процесі розробки та прийняття політичних рішень, їх реалізації, оцінки ситуації, що виникала у ході реалізації, коригування політичного курсу. Складовою аналізу